

mł. bryg. dr Izabella GRABOWSKA-LEPCZAK
kpt. mgr Barbara SZYKUŁA-PIEC
Katedra Społecznych i Humanistycznych
Aspektów Bezpieczeństwa
Wydział Inżynierii Bezpieczeństwa Cywilnego
Szkoła Główna Służby Pożarniczej

Edukacja społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne

Omówienie
LEAD

W artykule przedstawiono praktyczne i teoretyczne aspekty edukacji społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa. Ukazane zostały główne nurty oraz typy edukacji, które warunkują prawidłowe przekazywanie wiedzy i umiejętności w zakresie bezpieczeństwa.

Edukację dla bezpieczeństwa przedstawiono jako ustawiczny proces, obejmujący określone działania, do których należą:

- przekazywanie wiedzy związanej z występowaniem zagrożeń,
- kształtowanie „bezpiecznych” zachowań i postaw,
- rozwijanie poczucia odpowiedzialności za podejmowanie konkretnych działań,
- kształtowanie właściwych nawyków zachowania się w sytuacjach niebezpiecznych.

Przesłanki teoretyczne poparte zostały wynikami badań dotyczącymi poziomu świadomości wybranych grup społecznych w odniesieniu do postrzegania zagrożeń i umiejętności radzenia sobie z nimi.

Słowa kluczowe: edukacja dla bezpieczeństwa, bezpieczeństwo, poczucie bezpieczeństwa.

W artykule termin edukacja odnosi się przede wszystkim do wychowania i kształcenia społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa. Priorytetowym celem tej edukacji jest rozwijanie świadomości całego społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa oraz wykształcenie nawyków wzmacniających je. Wiąże się to z koniecznością zaangażowania wielu instytucji, poczynając od rodziny i szkoły, a na mediach i władzy publicznej kończąc.

Słownik wyrazów obcych i zwrotów anglojęzycznych Władysława Kopalińskiego wskazuje, że edukacja to przede wszystkim wychowanie i kształcenie (Etym. – łac. *educatio* ‘jw.’ od *educare* ‘wychowywać; kształcić’; e- ‘wy-’; -*ducere*)¹.

W nowocześnie pojmowanej edukacji duży nacisk kładzie się na możliwość rozwijania osobowości, a nie tylko na spełnianie oczekiwań wobec danego przedmiotu nauczania.

W literaturze wyróżnia się cztery główne nurty edukacji:

- zdobywanie wiedzy,
- umiejętność uczenia się,
- umiejętność zrozumienia innych,
- własny rozwój.

1. Typy edukacji dla bezpieczeństwa dla bezpieczeństwa

Edukacja dla bezpieczeństwa to ogół procesów oświatowo-wychowawczych realizowanych głównie przez rodzinę, szkołę, środki masowego przekazu, organizacje młodzieżowe, stowarzyszenia, oraz przeznaczone do tego instytucje rządowe i samorządowe, których zadaniem jest upowszechnianie wartości, zdobywanie i przekazywanie wiedzy oraz umiejętności niezbędnych do zapewnienia bezpieczeństwa narodowego².

Edukacja traktowana jest jako jedna z fundamentalnych dróg kształtowania bezpieczeństwa. Poziom edukacji warunkuje postawy, wartości, wiadomości, czyli świadomość ludzi oraz umiejętności niezbędne w zapobieganiu i radzeniu sobie w sytuacji zagrożeń³.

W zależności od rodzaju zagrożeń, wyróżnić można następujące obszary edukacji dla bezpieczeństwa:

- edukacja dla bezpieczeństwa politycznego – ogół oddziaływań oświatowo-wychowawczych ukierunkowanych na kształtowanie kultury politycznej państwa;
- edukacja dla bezpieczeństwa militarnego – kształcenie i wychowanie obronne zmierzające do zachowania niepodległości narodu i państwa oraz ochrony życia i ludzi w stanach zagrożenia czasu wojny;
- edukacja dla bezpieczeństwa gospodarczego – kształtowanie świadomości ekonomicznej;
- edukacja dla bezpieczeństwa publicznego – kształtowanie świadomości prawnej oraz postaw i zachowań w sytuacjach zagrażającym obywatelom i porządkowi publicznemu;

¹ W. Kopaliński: Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych. Muza S.A., Warszawa 1999, s. 140.

² Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa RP, pod red. R. Stępnia, Warszawa 1998.

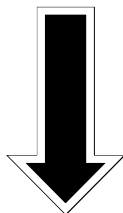
³ Patriotyzm, obronność, bezpieczeństwo, pod red. E.A. Wesołowskiej, A. Szerauca, Warszawa 2002, s. 56–62 i s. 218–226.

- edukacja dla bezpieczeństwa psychospołecznego – kształtowania moralności społeczeństwa i postaw;
- edukacja dla bezpieczeństwa ekologicznego – harmonijne współzycie ludzi z przyrodą, kształtowanie postaw i zachowań proekologicznych⁴.

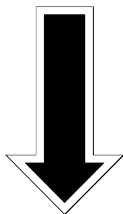
Edukacja dla bezpieczeństwa jest procesem ciągłym obejmującym szereg działań, do których należą m.in.:

- Kształtowanie „bezpiecznych” zachowań i postaw;
- Przekazywanie wiedzy w zakresie występowania zagrożeń;
- Motywacja do podejmowania działań mających na celu zapewnienia bezpieczeństwa;
- Upowszechnianie koniecznej wiedzy oraz umiejętności z zakresu przeciwdziałania zagrożeniom;
- Uświadomienie skali oraz rodzaju potrzeb w sytuacjach trudnych;
- Rozwijanie poczucia odpowiedzialności za podejmowanie określonych działań;
- Wyrabianie odpowiednich nawyków zachowania się w sytuacjach zagrożenia;
- Pielęgnowanie wartości w odniesieniu do życia i zdrowia człowieka⁵.

Osiągnięcie wymaganego poziomu wiedzy

Podtrzymanie tej wiedzy

Umiejętności

Rys. 1. Diagram ilustrujący działania podejmowane w ramach edukacji dla bezpieczeństwa
Źródło: [16], s. 21–23.

⁴ Por. B. Rudnicki: Edukacja dla bezpieczeństwa i jej interpretacja, [w:] Edukacja dla bezpieczeństwa. Materiały konferencyjne, pod red. R. Stępnia, Warszawa 1994; T. Siuda, Edukacja dla bezpieczeństwa w wybranych czasopismach, [w:] Edukacja do bezpieczeństwa i pokoju w obliczu wyzwań XXI wieku, Edukacja do bezpieczeństwa pokoju i praw człowieka, Część II, pod red. R. Rosy. Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2001, s. 116–117.

⁵ J. Gołębiowski: Edukacja dla bezpieczeństwa, [w:] Edukacja dla bezpieczeństwa, Czasopismo dla dyrektorów szkół i nauczycieli, 1(2), styczeń-luty 2001, s. 50–54.

Edukacja dla bezpieczeństwa powinna się odnosić do całego społeczeństwa. Istotne jest jednak to, aby zastosować jej odpowiednie formy i za ich pomocą dotrzeć do wszystkich grup społecznych, a przede wszystkim do mieszkańców terenów szczególnie narażonych na występowanie zagrożeń⁶.

Kształcenie w zakresie bezpieczeństwa odnosi się do całego społeczeństwa, tak więc proces ten obejmuje zarówno dzieci, młodzież, jak i osoby dorosłe. Bezpośrednia edukacja dorosłych jest najbardziej skomplikowana, ponieważ w zorganizowanej formie można ją prowadzić jedynie w postaci dobrowolnych kursów i szkoleń. Dlatego też w wielu krajach na świecie wykorzystuje się w edukacji dorosłych (głównie środowiskowej) oddziaływanie dzieci na rodziców i dorosłych. Taka współpraca różnych grup społecznych lub zawodowych przyczynia się również do integracji środowiska lokalnego. Integracja, kształtowanie poczucia przynależności do wspólnoty, tworzenie więzi środowiskowych i międzypokoleniowych zwiększa poczucie odpowiedzialności za stan środowiska lokalnego, a w sytuacjach kryzysowych poczucie bezpieczeństwa mieszkańców⁷.

Tworzenie programów z zakresu edukacji społeczeństwa wiąże się z koniecznością wprowadzenia określonych elementów filozofii, takich jak wartości czy normy zachowania⁸. Zapewnienie potrzeby bezpieczeństwa ludności wiąże się ze świadomością zagrożeń występujących we współczesnym świecie. Świadomość ludzi na temat otaczających ich zagrożeń wiąże się z oczekiwaniem zapewnienia im bezpieczeństwa⁹.

R. Krawczyński przyjmuje następujące twierdzenia związane z edukacją społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa:

1. Należy uświadamiać ludzi, że każdy z nas ma wpływ na własne bezpieczeństwo.
2. Skuteczność działania społeczeństwa jest umiejętnością samoorganizacji oraz zaangażowania w sprawy społeczne i regionalne włączając w to zapewnienie sobie bezpieczeństwa.
3. Żadne, nawet najlepiej zorganizowane społeczeństwo, państwo nie jest w stanie wyeliminować wszystkich zagrożeń.
4. Ochrona ludności i ratowanie życia ludzkiego to dziedziny, które powinny podlegać stałemu doskonaleniu i rozwojowi.
5. Współpraca w zakresie poprawy bezpieczeństwa powinna wiązać się zarówno z inicjatywą samorządu terytorialnego jak i społeczeństwa.

⁶ J. Gołębiowski: Bezpieczeństwo społeczeństwa wobec współczesnych wyzwań, [w:] Edukacja dla bezpieczeństwa, styczeń-luty 2006, nr 1 (27), s. 50–54.

⁷ K.M. Zaczek Zaczyński: O skuteczności wdrażania i zarządzania szkolną edukacją dla bezpieczeństwa, w: Edukacja dla bezpieczeństwa. Oficyna Wydawnicza Adam, Nr 3 (29), maj-czerwiec 2006, s. 10–12.

⁸ A. Papuziński: Problemy ekorozwoju nr 2 (2007), 27–40, [w:] Problemy ekorozwoju, Studia filozoficzno-socjologiczne, Polska Akademia Nauk, Komitet Człowiek i środowisko, Vol. 2, No 2, 2007, pod red. A. Pawłowskiego, Lublin 2007, s. 35.

⁹ K. Denek: Szkolnictwo wyższe u progu nadchodzącego stulecia, s. 24–38, [w:] Edukacja w wyższych szkołach wojskowych, pod red. R. Stepnia, AON, Warszawa 2001.

6. Zakres tej działalności powinien uwzględniać potrzeby ludności w tym zakresie oraz specyfikę terytorialną, ekonomiczną i społeczną.
7. Wspólne i skoordynowane działania wszystkich elementów i sektorów ochrony ludności mogą przyczynić się do skutecznego przeciwdziałania zagrożeniom oraz minimalizować ich skutki.
8. Przygotowanie społeczeństwa na wypadek występowania sytuacji o charakterze nadzwyczajnym jest konstytutywnym etapem w obszarze ochrony ludności. Realizacją tego zadania zajmuje się edukacja społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa.
9. Skuteczność ochrony ludności i poziom świadomości na temat zagrożeń zależy nie tylko od sposobów edukacji, ale również od momentu jej rozpoczęcia. Edukacja w tym zakresie obejmować powinna również najmłodsze dzieci.
10. Duże rezultaty w zakresie edukacji społeczeństwa osiąga się bazując na doświadczeniach i rozwiązaniach przyjętych w innych krajach¹⁰.

Współczesne procesy edukacyjne poddawane są stałym przeobrażeniom, umożliwiając spełnienie potrzeb poszczególnych grup społecznych. Obecnie duży nacisk kładzie się na rozwijanie osobowości i świadomości ludzi. Rozwój edukacji społecznej wiąże się ściśle z refleksją nad człowiekiem i jego funkcjonowaniem oraz środowiskiem człowieka.

Podczas reformowania systemu edukacji w latach 90. XX uwzględniono fakt, że fundamentalnym kryterium prawidłowego rozwoju społeczeństwa jest zapewnienie mu bezpieczeństwa, a najbardziej skutecznym i efektywnym sposobem przygotowania na wypadek wystąpienia różnorodnych zagrożeń jest kształcenie dzieci i młodzieży w szkołach.

Warto podkreślić, że ranga edukacji dla bezpieczeństwa w Polsce stale wzrasta. Świadczy o tym fakt, iż 21 października 2008 r. podpisano porozumienie pomiędzy MEN i MON o współpracy na rzecz edukacji obywatelskiej, patriotycznej i proobronnej młodzieży szkolnej. Od września 2009 r. wprowadzony został nowy przedmiot w gimnazjum „edukacja dla bezpieczeństwa”, który zastąpił dotychczasową ofertę przysposobienia obronnego. Wprowadzenie nowego przedmiotu związane jest z koniecznością przekazania dzieciom i młodzieży informacji związanych z zasadami prawidłowego działania w sytuacjach zagrożenia zdrowia i życia oraz zdobycie przez nich umiejętności udzielania pierwszej pomocy w nagłych wypadkach. Podpisane porozumienie i wprowadzenie nowego przedmiotu to dopiero początek długiej i odpowiedzialnej drogi mającej na celu wychowanie społeczeństwa wyposażonego w wiedzę i umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych. Jednym z elementów skuteczności kształcenia w tej dziedzinie jest atrakcyjność zajęć. Dlatego też ogromne znaczenie ma wsparcie szkoły przez instytucje zajmujące się bezpieczeństwem – Policję, PSP, służby ra-

¹⁰ R. Krawczyński: Samoobrona powszechna, obrona cywilna i zarządzanie kryzysowe a edukacja społeczeństwa w zakresie ochrony ludności, [w:] Katastrofy naturalne i cywilizacyjne, Zagrożenia i reagowanie kryzysowe, pod red. Mariana Żubra, Wrocław 2006, s. 21–22.

townicze, organy administracji rządowej i samorządowej. Są to instytucje, które od wielu lat zajmują się tematyką bezpieczeństwa, edukacją społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa, przeciwdziałaniem zagrożeniom. Mają konieczne doświadczenie, dlatego też ich pomoc ma ogromne znaczenie dla kształtowania systemu edukacji dla bezpieczeństwa wśród dzieci i młodzieży¹¹.

Wprowadzając *edukację dla bezpieczeństwa* do gimnazjum i liceum zakładano, że uczniowie w sposób uporządkowany i metodycznie spójny będą przyswajając wiedzę dotyczącą budowy fundamentów bezpieczeństwa: swojego, swoich bliskich, kolegów i innych – potencjalnych ofiar zagrożeń i zdarzeń kryzysowych. Nie jest to ostatnie słowo instytucjonalnych starań państwa o wysoki poziom przygotowania młodego człowieka – i obywatela – do dojrzałego, szczęśliwego i bezpiecznego życia. Pewne przesłanki znajdują się na niższych etapach edukacji. Są one jeszcze rozproszone, realizowane przez osoby o różnym w tej dziedzinie przygotowaniu; ważne jednak, że się pojawiają. Tak zaczyna się każda poważna zmiana jakościowa¹².

W obecnym reformowanym systemie edukacji nauczyciele mają duży wpływ na tworzenie i realizację programów nauczania. Mogą dostosowywać treści programowe do aktualnych potrzeb i szybko zmieniającej się rzeczywistości. Wprowadzone odpowiednio wcześniej do programu treści z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa mogą zaowocować w przyszłości wyższym poziomem świadomości na temat zagrożeń. Podstawy nauczania z tego zakresu zostały wprowadzone do programów dla wszystkich typów szkół. Jednak programy szkolne powinny uwzględniać lokalne warunki i zagrożenia, których występowanie na danym terenie jest najbardziej prawdopodobne. Efektywna edukacja dla bezpieczeństwa powinna opierać się na stosownie przygotowanych treściach programowych przekazywanych przez odpowiednio wykwalifikowaną kadrę z uwzględnieniem specyfiki miejsca zamieszkania tworząc tym samym swoisty system¹³.

Aby system był skuteczny potrzebne jest stopniowe wprowadzanie elementów związanych z bezpieczeństwem na wszystkich etapach szkolenia, natomiast na wyższych etapach edukacyjnych powinno być rozszerzane, a zakres tematyki stawać się bogatszy i bardziej uszczegółowiony. Zaletą takiego programu jest jego powtarzalność oraz doskonalenie nabytych umiejętności i nawyków. Dotychczasowe kształcenie w tym zakresie miało charakter przypadkowy i nieefektywny. Treści programowe prowadzone były jednorazowo, dlatego też przyswojona wiedza była wraz z upływem czasu zapominana. Dużym wyzwaniem w tej dziedzinie jest niski poziom świadomości społecznej i związany z tym niski poziom oczeki-

¹¹ Ż. Pawlak: Rola szkoły w edukacji dla bezpieczeństwa, [w:] *Bezpieczeństwo i zarządzanie kryzysowe. Aktualne wyzwania. Zarządzanie bezpieczeństwem w sektorze publicznym*, red. Naukowa: M. Włodarczyk, A. Marjański, *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, Tom X, Zeszyt 8, Łódź 2009, s. 131–141.

¹² J. Słoma: Program nauczania edukacji dla bezpieczeństwa dla gimnazjum, Opracowanie redakcyjne: Zofia Psota.

¹³ J. Kunikowski: Problem świadomości w edukacji dla bezpieczeństwa, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa*, nr 3, Elipsa, Warszawa 2001, s. 2–5.

wań. Jeżeli treści programowe z obszaru edukacji dla bezpieczeństwa zostaną odpowiednio wcześniej wprowadzone można spodziewać się w przyszłości korzystnych rezultatów.

W 2008 r. zostały przeprowadzone w SGSP badania dotyczące „Analizy systemu edukacji dla bezpieczeństwa w procesie kształcenia dzieci i młodzieży”¹⁴. Warto podkreślić fakt, iż mimo że badania wśród dzieci i młodzieży przeprowadzone zostały 6 lat temu, to poziom ich świadomości był o wiele wyższy niż osób dorosłych przebadanych w 2013 r. Dlatego zaplanowane są ponowne badania, które pozwolą porównać poziom świadomości dzieci i młodzieży, które objęte zostały reformą edukacyjną z 2009 r. i mają wprowadzony przedmiot edukacja dla bezpieczeństwa.

Badania w 2008 r. wykonane zostały w wytypowanych szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w pięciu regionach Polski techniką wywiadu kwestionariuszowego. Kwestionariusz zawierał większość pytań skategoryzowanych oraz kilka otwartych. Próba miała charakter losowo-celowy i objęła 500 respondentów.

Oto jej charakterystyka:

Tabela 1. Płeć badanych (N=500)

Płeć	Występowanie	%
1. Kobiety	296	59
2. Mężczyźni	204	41

Tabela 2. Wiek badanych (N=500)

Wiek	Występowanie	%
1. 13 – 15 lat	207	41
2. 16 – 19 lat	293	59

Tabela 3. Wielkość miejscowości, w których mieszkają badani (N=500)

Miejscowości	Występowanie	%
Miasto do 20 tys. mieszkańców	243	42
Miasto 21-100 tys. mieszkańców	255	44
Miasto pow. 500 tys. mieszkańców	82	14

Tabela 4. Regiony w kraju, w których mieszkają badani (N=500)

Regiony	Występowanie	%
1. warszawski	82	16
2. łódzki	74	15
3. siedlecki	120	24
4. zachodniopomorski	99	20
5. kujawsko-pomorski	125	25

Tabela 5. Rodzaj szkoły, do której uczęszczają badani (N=500)

Szkoła	Występowanie	%
Gimnazjum	207	41
Liceum ogólnokształcące	173	35
Technikum	120	24

¹⁴ I. Grabowska-Lepczak: „Analiza systemu edukacji dla bezpieczeństwa w procesie kształcenia dzieci i młodzieży”, SGSP, BW/E-422/12/2008.

Analizując przedstawione zestawienia, należy stwierdzić, że wskaźniki dotyczące płci, szkół oraz wieku badanych rozkładają się równomiernie. Pomiędzy wiekiem badanych i rodzajem szkoły, do której uczęszczali badani, zachodzi ścisła korelacja ze względu na związek danego szczebla edukacji i wieku uczniów. Należy wspomnieć również o regionach Polski, gdzie przeprowadzone zostały badania. Zamierzeniem badań nie było wskazanie różnic w odpowiedziach mieszkańców różnych regionach. Zrealizowanie badań w różnych regionach Polski potraktować należy jako rozproszenie przestrzenne próby, a tym samym jej większą reprezentatywność.

Pytania zawarte w kwestionariuszu dotyczyły wiedzy na temat występowania zagrożeń naturalnych i antropogenicznych w Polsce, umiejętności radzenia sobie podczas ich wystąpienia, znajomości numerów alarmowych, zasad udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej. Istotne dla nas były również informacje związane z udziałem i znajomością programów z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa. Szczegółowa charakterystyka została zawarta w opisie pracy¹⁵.

Wyniki otrzymane w badaniu pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków:

- Dotychczas w procesie kształcenia dzieci i młodzieży elementy edukacji dla bezpieczeństwa realizowane były w niewielkim stopniu. Ze względu na rozproszenie przestrzenne próby można postawić tezę, że poziom edukacji społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa przedstawia się na podobnym poziomie w całym kraju. Jednocześnie należy podkreślić, że badani pozytywnie oceniają swoje umiejętności w aspekcie postępowania na wypadek zagrożeń naturalnych i antropogenicznych.
- Ocena własnych umiejętności badanych w zakresie radzenia sobie na wypadek wystąpienia zagrożeń (pożary, wypadki komunikacyjne, susze, upały, wichury i huragany, katastrofy budowlane, zagrożenia ekologiczne, powódzie, śnieżyce, zasy py śnieżne i oblodzenia, zagrożenia terrorystyczne, trzęsienia ziemi, skażenia promieniotwórcze, zagrożenia sanitarno-epidemiologiczne) kształtuje się na średnim poziomie (<50–60%>). 52% badanych oceniło je jako raczej dobre.
- Według większości badanych (pow. 50%) odpowiedzialność za bezpieczeństwo w Polsce leży głównie w gestii policji i straży pożarnej. Niewielki procent osób zauważa, że sami mają wpływ na własne bezpieczeństwo.
- W odniesieniu do stopnia realizacji poruszanych zagadnień w szkołach sytuacja przedstawia się następująco:
  - a) 50% badanych brało udział w zajęciach o tematyce związanej z bezpieczeństwem;
  - b) 21% brało udział w programach związanych z bezpieczeństwem;
  - c) 13% potwierdziło, że odbywały się w szkole;

¹⁵ I. Grabowska-Lepczak: „Analiza systemu edukacji dla bezpieczeństwa w procesie kształcenia dzieci i młodzieży”, SGSP, BW/E-422/12/2008.

d) 10% potrafiło podać nazwy programów, w których brało udział bądź podać tylko zakres tematyczny.

Istotny element kwestionariusza stanowiła problematyka udzielania pierwszej pomocy. Większość badanych brała udział w zajęciach dot. pierwszej pomocy (66%). Jak również większość uważa, że takie zajęcia powinny być obowiązkowe (58%). Ale już tylko 30% potrafiłaby tej pomocy udzielić (kwestionariusz nie oceniał tych umiejętności). Respondenci uznali, że zajęcia te nie charakteryzują się powtarzalnością, zwykle w ciągu procesu dydaktycznego odbywają się tylko jeden raz, co uniemożliwia faktycznie nabycie wystarczających umiejętności.

- Z próbą wyjaśnienia pojęcia *edukacji dla bezpieczeństwa* – poradziło sobie 30% badanych. 70% nie potrafiła określić, z czym wiąże się edukacja dla bezpieczeństwa.
- Pozytywnym aspektem jest wynik ostatniego pytania w kwestionariuszu, gdyż 77% uważa, że zajęcia z edukacji dla bezpieczeństwa są potrzebne, chciałyby w nich brać udział.
- Oceniając metody, treści i rzetelność realizacji założeń programowych warto zaznaczyć, że pozostawiają one wiele wątpliwości, co można zauważyć analizując wyniki badań kwestionariuszowych.

Podsumowując wyniki badań, należy podkreślić fakt, że poziom świadomości wśród dzieci i młodzieży jest zadawalający, istotna jest również widoczna chęć przyswajania wiedzy z tego zakresu. Warto podkreślić, że badania przeprowadzone były na rok przed wprowadzeniem przedmiotu *edukacja dla bezpieczeństwa* do szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Dlatego w przyszłości planowane jest ponowne badanie, które pozwoli porównać poziom świadomości dzieci i młodzieży objętych już edukacją z zakresu bezpieczeństwa.

Dla porównania i lepszego zobrazowania poziomu świadomości Polaków na temat bezpieczeństwa, istotne będzie przedstawienie najważniejszych wyników pilotażowych badań przeprowadzonych w 2013 r. na temat „Bezpieczeństwa i znajomości procedur postępowania społeczności lokalnej Nowej Wsi Wielkiej w przypadku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej na terenie Bazy Paliw Nr 2”¹⁶. Wyniki badań pozwoliły na wstępną, bardzo niską ocenę stanu wiedzy mieszkańców na temat zagrożeń, które znajdują się w naszym sąsiedztwie, a tym bardziej sposobów postępowania w przypadku ich wystąpienia.

Badania pilotażowe dotyczyły mieszkańców zamieszkałych w pobliżu jednej bazy, natomiast projekt zakłada rozszerzenie badań w kolejnym roku na kolejne bazy paliw występujące w Polsce. W badaniu pilotażowym wzięły udział 64 osoby, z których większość stanowiły kobiety. Wiek badanych, był dość zróżnicowany, przy czym najliczniej reprezentowane były osoby urodzone w latach

¹⁶ I. Grabowska-Lepczak: „Bezpieczeństwo społeczności lokalnych w kontekście zagrożeń wynikających z bliskiego sąsiedztwa zakładów zajmujących się magazynowaniem i dystrybucją paliw płynnych, zaliczanych do kategorii dużego i zwiększonego ryzyka wystąpienia poważnej awarii przemysłowej”, SGSP, S/E-422/3/13.

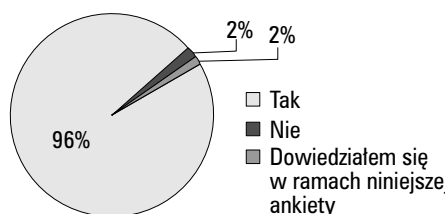
1951–1960 i 1971–1980, zaś najmniejszą grupę ankietowanych stanowiły osoby urodzone przed 1951 rokiem. Jeśli chodzi o wykształcenie respondentów zdecydowaną przewagę miały osoby z wykształceniem wyższym i średnim. Najmniej liczną grupę stanowiły osoby z wykształceniem gimnazjalnym i zawodowym.

Aż 55 osób (ponad 85%) respondentów na stałe przebywa w odległości do 1500 m od zakładu. Najczęściej wskazywana jest odległość 601–1000 m (25 wskazań – prawie 40%). Tylko 6 osób (niecałe 10%) deklaruje zamieszkanie w odległości przekraczającej 2 km od zakładu. Średnia odległość wynosi nieco ponad 1 km.

2. Wyniki badań

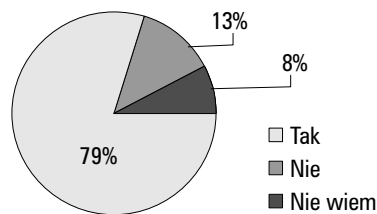
Zdecydowana większość respondentów (62 osoby – tj. prawie 97%) jest świadoma istnienia zakładu dużego ryzyka wystąpienia poważnej awarii przemysłowej. Pozostałe odpowiedzi stanowią margines i zaliczyły tylko po jednym wskazaniu.

1. Czy wiesz, że w Twojej okolicy znajduje się baza paliw płynnych zaliczana do grupy zakładów dużego ryzyka wystąpienia poważnej awarii przemysłowej?		
Odpowiedź	Liczba	Procent
Tak	62	96,88%
Nie	1	1,56%
Dowiedziałem się w ramach niniejszej ankiety	1	1,56%

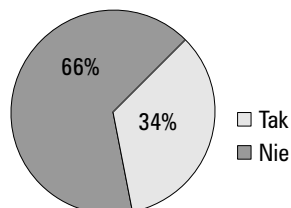
Blisko 80% badanych odpowiedziało, że zagrożenia z terenu bazy paliw mogą stanowić zagrożenie dla okolicznych mieszkańców. Przeciwną opinię wyraziło 12,5%, a 5 respondentów (niecałe 8%) nie miało zdania.

2. Czy Twoim zdaniem zagrożenia, jakie mogłyby wystąpić na terenie bazy paliw mogą stanowić zagrożenie dla okolicznych mieszkańców?		
Odpowiedź	Liczba	Procent
Tak	51	79,69%
Nie	8	12,50%
Nie wiem	5	7,81%

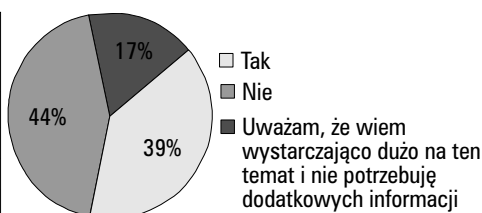
Większości badanych (42 osoby – 65,5%) nic nie wiadomo na temat spotkań dotyczących bezpieczeństwa. O takich spotkaniach słyszała, lub w nich uczestniczyła 1/3 ankietowanych.

3. Czy kiedykolwiek otrzymałeś informację, lub uczestniczyłeś w spotkaniu na temat bezpieczeństwa?		
Odpowiedź	Liczba	Procent
Tak	22	34,38%
Nie	42	65,63%
Nie wiem	0	0,00%

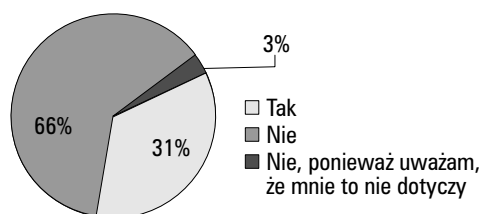
Nieznaczną większość badanych (28 osób – 43,75%) nie próbowała z własnej inicjatywy poszukiwać informacji na temat oddziaływania bazy paliw na okolicznych mieszkańców. Kolejnych 11 osób (nieco ponad 17%) uważa, że wie wystarczająco dużo. Aktywnie pozyskiwało informacje 25 osób (39% badanych).

4. Czy kiedykolwiek, z własnej inicjatywy próbowałeś pozyskać informacje na temat oddziaływania bazy paliw na okolicznych mieszkańców?		
Odpowiedź	Liczba	Procent
Tak	25	39,06%
Nie	28	43,75%
Uważam, że wiem wystarczająco dużo na ten temat i nie potrzebuję dodatkowych informacji	11	17,19%

Prawie 66% ankietowanych (42 osoby) nie zna właściwych procedur postępowania w przypadku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej. Dwie osoby (3%) uważają, że ich to nie dotyczy. Znajomość procedur deklaruje 20 osób (31,25%) badanych.

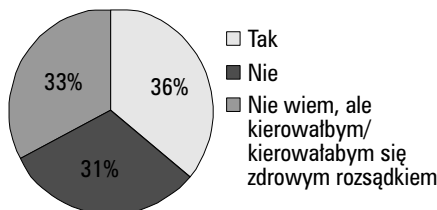
5. Czy znasz procedury postępowania w przypadku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej?		
Odpowiedź	Liczba	Procent
Tak	20	31,25%
Nie	42	65,63%
Nie, ponieważ uważam, że mnie to nie dotyczy	2	3,13%

Respondenci pytani, czy wiedzieliby jak się zachować w przypadku konieczności ewakuacji nie odpowiadali jednoznacznie, a ich wskazania rozłożyły się równomiernie pomiędzy wszystkie trzy odpowiedzi. Wiedzę taką zadeklarowały 23 osoby (36%), jej brak 20 osób (31,25%), a kolejne 21 osób również nie ma takiej wiedzy, ale kierowałoby się zdrowym rozsądkiem (prawie 33%).

6. Czy wiedziałbyś/wiedziałaabyś jak się zachować w przypadku konieczności ewakuacji (opuszczenia swojego miejsca zamieszkania)?

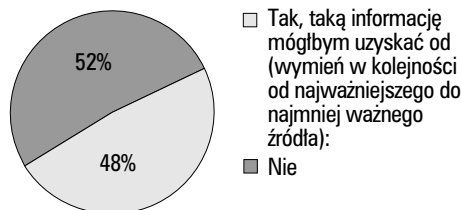
Odpowiedź	Liczba	Procent
Tak	23	35,94%
Nie	20	31,25%
Nie wiem, ale kierowałbym/kierowałabym się zdrowym rozsądkiem	21	32,81%

Aż 51,5% ankietowanych nie ma pojęcia skąd pozyskać informacje, o tym jak zachować się w przypadku awarii przemysłowej. 31 osób (48,44%) twierdzi, że orientuje się w tym temacie, jako źródło informacji wskazując najczęściej: Internet (12 osób) i straż pożarną lub OSP w Nowej Wsi Wielkiej (11 osób).

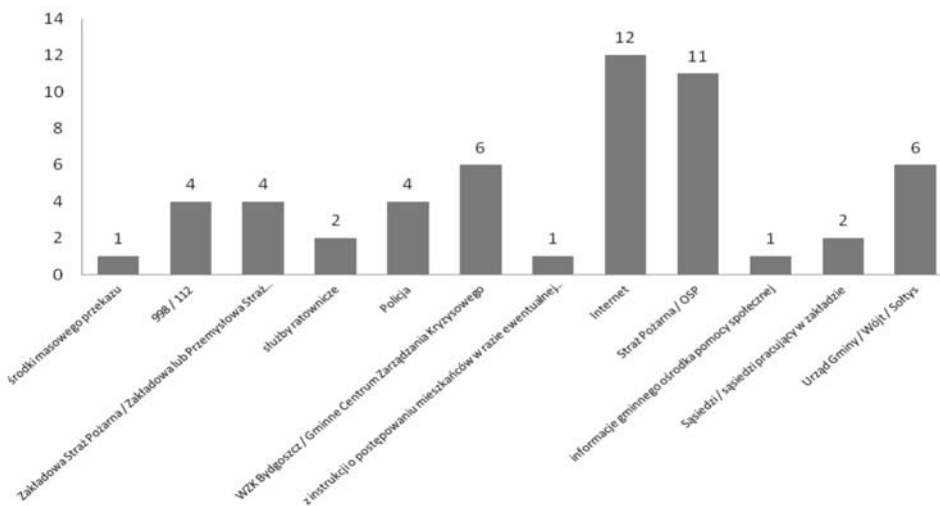
7. Czy wiesz skąd mógłbyś/mogłabyś pozyskać informację na temat, jak zachować się w przypadku awarii przemysłowej?

Odpowiedź	Liczba	Procent
Tak, taką informację mógłbym uzyskać od (wymień w kolejności od najważniejszego do najmniej ważnego źródła):	31	48,44%
Nie	33	51,56%
Nie wiem	0	0,00%

7a. [komentarz] Tak, taką informację mógłbym uzyskać od (wymień w kolejności od najważniejszego do najmniej ważnego źródła):

Odpowiedź	Liczba wskazań
środki masowego przekazu	1
998 / 112	4
Zakładowa Straż Pożarna/Zakładowa lub Przemysłowa Straż Pożarna/ Grupa Ratownicza Bazy Paliw/inspektorzy p-poż. Bazy Paliw	4
służby ratownicze	2
Policja	4
WZK Bydgoszcz/Gminne Centrum Zarządzania Kryzysowego	6
z instrukcji o postępowaniu mieszkańców w razie ewentualnej awarii, która powinna być w widocznych dla mieszkańców miejscach (niestety nie jest), lub z dostarczanych okresowo ulotek	1
Internet	12
Straż pożarna/OSP	11
informacje gminnego ośrodka pomocy społecznej	1
Sąsiedzi/sąsiedzi pracujący w zakładzie	2
Urząd Gminy/Wójt/Sołtys	6

Rys. 2. Tak, taką informację mógłbym uzyskać od (wymień w kolejności od najważniejszego do najmniej ważnego źródła)

Niepokojąco niska wydaje się właściwa znajomość nawet podstawowych numerów alarmowych.

Jeśli chodzi o znajomość numerów alarmowych wśród mieszkańców:

- Prawidłowy numer do straży pożarnej podaje 39 osób (niecałe 61% badanych). Wraz z osobami które dzwoniły by na 112 (7 osób) jest to wciąż tylko 72% ankietowanych.
- Numer 999 do pogotowia ratunkowego wybrałoby 36 osób (nieco ponad 56% badanych), doliczając dzwoniących na 112 (6 osób – 10% ankietowanych) otrzymujemy 42 (66%) respondentów.
- Najwięcej – 44 osoby (prawie 73% próby) zna numer na policję. Wraz ze wskazaniami numeru 112 (6 osób – ponad 9%) daje to 82% respondentów.
- Znajomość pozostałych numerów alarmowych waha się w granicach kilku – kilkunastu procent.
- W pozycji „inne” 19 badanych (prawie 30% próby) jako inny numer alarmowy wskazywano 112.

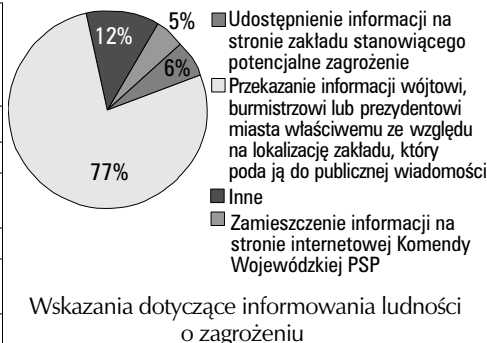
Jako zdecydowanie najlepszy sposób informowania ludności o zagrożeniu wskazano przekazanie informacji właściwemu organowi samorządu terytorialnego (wójtowi, burmistrzowi, lub prezydentowi) który rozpowszechni ją w zwyczajowo przyjęty sposób. Tę wersję wybrało 49 (76,5%) badanych.

W odpowiedzi „inne” jako opcje informowania mieszkańców wskazywano najczęściej ulotki (4 odpowiedzi).

Większość ankietowanych (64% – 41 osób) nie szukała informacji o możliwych zagrożeniach. Aktywnością w tym względzie wykazały się 23 osoby (36%), z których trzem (5% badanych) nie udało się takich informacji znaleźć.

9e. [inne (jakie?)] Jak, Twoim zdaniem, najsukuczniej informować ludność o zagrożeniach i sposobach postępowania w przypadku ich wystąpienia? [Inne]

Odpowiedź	Liczba wskazań
ulotki	4
informacja przez pocztę za pokwitowaniem	1
środki masowego przekazu	1
link na stronie internetowej Gminy Nowa Wieś Wielka	1
w sołectwach	1

Połowa badanych nie ma pewności, czy potrafiłaby udzielić pomocy osobie poszkodowanej w wyniku awarii przemysłowej i uzależniło taką pomoc od obrażeń poszkodowanego. Zdecydowane „tak” zadeklarowało 16 osób (25% badanych), zaś zupełny brak umiejętności – 12 osób (prawie 19%).

Ponad 56% badanych uważa, że dodatkowa wiedza o zagrożeniach generowanych przez zakład nie jest im potrzebna. Kolejne 12 osób (18,75%) odpowiedziało „nie”. Pozytywnie wypowiedziało się zaledwie 16 badanych (25%).

Prawie 60% (38 osób) próbowałoby dowiedzieć się czegoś więcej. Co ciekawe, 11% (7 osób) badanych zbagatelizowałoby sygnał.

Niewiele ponad połowa badanych (34 osoby – 53% próby) czuje się w swoim miejscu zamieszkania bezpieczne. Kolejnych 20 respondentów (31,25% próby) nie jest świadomych zagrożeń i ich skutków. Poczucie zagrożenia deklaruje jedynie 10 (15,5%) badanych.

14. Czy w miejscu zamieszkania czujesz się bezpiecznie, jeśli chodzi o zagrożenia możliwe do wystąpienia wskutek awarii na terenie bazy paliw?

Odpowiedź	Liczba	Procent
Tak	34	53,13%
Nie	10	15,63%
Nie jestem świadomy/świadoma zagrożeń i ich skutków	20	31,25%

Z przeprowadzonych badań wynika, że wiedza o zagrożeniach, sposobach postępowania na wypadek awarii przemysłowej oraz ryzyka wystąpienia takiej awarii jest bardzo niska, zwłaszcza wśród osób dorosłych. W porównaniu do badań przeprowadzonych wśród dzieci i młodzieży wyciągnąć można jeszcze jeden wniosek, mianowicie, że bezpieczeństwo dla osób dorosłych nie jest ważną płaszczyzną. Edukacja osób dorosłych jest wyjątkowo trudna. Można ją prowadzić jedynie w formie dobrowolnych kursów, szkoleń, udostępnianiu informacji. Rolą osób i instytucji zajmujących się bezpieczeństwem powinno być kreowanie takich form, które cieszyłyby się dużym zainteresowaniem wśród osób dorosłych. Dorośli potrzebują przede wszystkim praktycznej wiedzy, która pozwoli im poczuć się bezpieczniej i zminimalizować strach przed zagrożeniem.

Analiza wymienionych elementów wskazuje, na konieczność utworzenia Programu Edukacji Społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa, który pozwoliłby na usystematyzowanie wiedzy i działań w tym zakresie.

Bezpieczeństwo możemy w pewnym sensie porównać do naszego zdrowia. Mianowicie o bezpieczeństwie, czy o braku bezpieczeństwa, o zagrożeniach, myślimy najczęściej wtedy, kiedy zaczyna nam go brakować. Priorytetem edukacji dla bezpieczeństwa jest motywacja ludzi do podjęcia działań na rzecz podniesienia poziomu bezpieczeństwa człowieka. Należy uświadamiać ludzi, że każdy z nas ma wpływ na własne bezpieczeństwo. Natomiast skuteczność ochrony ludności i poziom świadomości na temat zagrożeń zależy nie tylko od sposobów edukacji, ale również od momentu jej rozpoczęcia.

Literatura

- [1] Denek K.: Szkolnictwo wyższe u progu nadchodzącego stulecia, s. 24–38, [w:] Edukacja w wyższych szkołach wojskowych, pod red. R. Stępnia. AON, Warszawa 2001.
- [2] Gołębiowski J.: Edukacja dla bezpieczeństwa, [w:] Edukacja dla bezpieczeństwa, Czasopismo dla dyrektorów szkół i nauczycieli, 1(2), styczeń-luty 2001.
- [3] Gołębiowski J.: Bezpieczeństwo społeczeństwa wobec współczesnych wyzwań, [w:] Edukacja dla bezpieczeństwa, styczeń-luty 2006, nr 1 (27).
- [4] Grabowska-Lepczak I.: „Bezpieczeństwo społeczności lokalnych w kontekście zagrożeń wynikających z bliskiego sąsiedztwa zakładów zajmujących się magazynowaniem i dystrybucją paliw płynnych, zaliczanych do kategorii dużego i zwiększonego ryzyka wystąpienia poważnej awarii przemysłowej”, SGSP, S/E-422/3/13.
- [5] Grabowska-Lepczak I.: „Analiza systemu edukacji dla bezpieczeństwa w procesie kształcenia dzieci i młodzieży”, SGSP, BW/E-422/12/2008.
- [6] Kopaliniński W.: Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych. Muza S.A., Warszawa 1999.
- [7] Krawczyński R.: Samoobrona powszechna, obrona cywilna i zarządzanie kryzysowe a edukacja społeczeństwa w zakresie ochrony ludności, [w:] Katastrofy naturalne i cywilizacyjne, Zagrożenia i reagowanie kryzysowe, pod red. Mariana Żubra, Wrocław 2006.
- [8] Kunikowski J.: Problem świadomości w edukacji dla bezpieczeństwa, [w:] Edukacja dla bezpieczeństwa, nr 3. Elipsa, Warszawa 2001.
- [9] Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa RP, pod red. R. Stępnia, Warszawa 1998.
- [10] Papuziński A.: Problemy ekorozwoju nr 2 (2007), 27–40, [w:] Problemy ekorozwoju, Studia filozoficzno-socjologiczne, Polska Akademia Nauk, Komitecie Człowiek i środowisko, Vol. 2, No 2, 2007, pod red. A. Pawłowskiego, Lublin 2007.
- [11] Patriotyzm, obronność, bezpieczeństwo, pod red. E.A. Wesołowskiej, A. Szerauca, Warszawa 2002.
- [12] Pawlak Ż.: Rola szkoły w edukacji dla bezpieczeństwa, [w:] Bezpieczeństwo i zarządzanie kryzysowe. Aktualne wyzwania. Zarządzanie bezpieczeństwem w sektorze publicznym, red. naukowa: M. Włodarczyk, A. Marjański, Przedsiębiorczość i Zarządzanie, Tom X, Zeszyt 8, Łódź 2009.

- [13] Rudnicki B.: Edukacja dla bezpieczeństwa i jej interpretacja, [w:] Edukacja dla bezpieczeństwa. Materiały konferencyjne, pod red. R. Stępnia, Warszawa 1994.
- [14] Siuda T.: Edukacja dla bezpieczeństwa w wybranych czasopismach, [w:] Edukacja do bezpieczeństwa i pokoju w obliczu wyzwań XXI wieku, Edukacja do bezpieczeństwa pokoju i praw człowieka, Część II, pod red. R. Rosy. Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2001.
- [15] Słoma J.: Program nauczania edukacji dla bezpieczeństwa dla gimnazjum, Opracowanie redakcyjne: Zofia Psota, http://www.mrat.pl/pdf/nowe_programy/program_edukacja_dla_bezpieczenstwa.pdf.
- [16] Szewczyk J.: Nowoczesne środki dydaktyczne w upowszechnianiu wiedzy w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa, [w:] Edukacja dla bezpieczeństwa. Oficyna Wydawnicza ADAM, styczeń-luty 2006, nr 1 (27).
- [17] Zaczek Zaczyński K.M.: O skuteczności wdrażania i zarządzania szkolną edukacją dla bezpieczeństwa, [w:] Edukacja dla bezpieczeństwa. Oficyna Wydawnicza Adam, nr 3 (29), maj-czerwiec 2006.

Izabella GRABOWSKA-LEPCZAK

Barbara SZYKUŁA-PIEC

Social Education for Safety – Theoretical and Practical Aspects

The education is one of the basic ways of shaping the society. Behaviors, attitudes and knowledge, which together constitute people's consciousness – depend on the level of education. Education for safety is a ceaseless process embracing a set of actions, to which belong:

- Conveying the knowledge relating to the occurrence of dangers
- Shaping "safe" behaviors and attitudes
- Realizing the scale and types of needs in difficult situations
- Developing the feeling of responsibility for undertaking particular actions
- Forming proper behaving habits in hazardous situations.

Education of the society regarding safety is the cheapest and the most effective form of preventing dangers. It constitutes the fundamental way of building population's safety. It also has a great influence upon the attitudes, values, knowledge and skills required for proper behavior in case of danger. Education for safety should concern the whole society, but with the emphasis on the habitants of areas especially endangered to situations of an unusual nature.

A crucial argument is also the consciousness. The covered topic still requires to systematize the knowledge and to introduce many philosophical aspects concerning this education.

Keywords: education for the safety, safety, sense of safety.

